

سمینار کارآفرینی در روستا با بهره‌گیری از امکانات محلی

اسفندیار عباسی

نوشته زیر، که نخستین بار در گاهنامه *دانش بومی و توسعه* (نشریه علمی - فرهنگی ایستگاه تحقیقاتی دانش بومی، دوره دوم، شماره های 1 و 2، بهار و تابستان 1381) منتشر شد، گزارشی از سمیناری با حضور جمعی از اساتید دانشگاه و پژوهشگران توسعه روستایی است. در این سمینار نتیجه تلاش‌های مشارکتی مرکز تحقیقات و بررسی مسایل روستایی جهاد سازندگی و اهالی روستای خورده (شهرستان محلات) به منظور دستیابی به حل مسایل روستایی با استفاده از امکانات محلی ارائه شد. علاوه بر مطرح ساختن پیش فرض‌های نادرست در برنامه ریزی توسعه روستایی که در خلال کار میدانی در روستای خورده مشهود شد، نتیجه نظر سنجی از اهالی این روستا در پایان دوره ای دو ساله از حل مسایل محلی نیز در این سمینار قابل توجه بود. حاضرین در این سمینار شنیدند که به روایت اهالی خورده، عامل اصلی مهاجرت اهالی روستاها به شهر، خلاف باور حاکم، صرفاً نبود کار و پایین بودن درآمد و فقدان حمام و جاده نیست، بلکه تصور و امیدی است که روستاییان در مورد احتمال «پیشرفت بیشتر در شهر» دارند. اگر چه اندیشمندان حوزه توسعه روستایی پیشتر می‌توانستند از روی رفتار روستاییان در مورد محوریت این عامل گمانه زنی کنند، اما تجربه خورده و اشراف یافتن خود اهالی و اذعان به آن، امید به «پیشرفت بیشتر در شهر» را به عنوان عامل تعیین کننده در امر مهاجرت به طور مستند به اثبات رساند. در این نظر سنجی محلی، اکثریت قریب به اتفاق اهالی زن و مرد که مورد پرسش قرار گرفتند بیان داشتند که اگر چه در ابتدای اجرای طرح فکر می‌کردند که با ایجاد شغل و افزایش درآمد در روستا ماندگار خواهند شد اما حالا که دارای شغل و درآمد بهتر و بیشتری شده‌اند توانایی و رغبت ایشان به کوچ به شهر بیشتر شده است. لذا می‌توان گفت که مهم‌ترین درس تجربه توسعه محلی خورده این بود که برای احیای مجدد روستاها، ضمن کارآفرینی و اجرای طرح‌های عمرانی، می‌باید برای بهبود شأن این زیستگاه‌های کهن برای زیستن نسل امروز تلاش کرد تا جوانان این نسل و نسل‌های آینده دستیابی به ثروت، آسایش و افتخار را به همان میزان در روستا محتمل و ممکن بدانند که در شهر.

در سایت اطلاع‌رسانی «در خدمت اصلاح الگوی مصرف»، ضمن ارائه گزارش مفصلی از طرح توسعه محلی روستای خورده، راهنمای ایجاد روستاهای پیشرفته و افتخار آفرین قرن 21 که نمونه‌های آن در دیگر کشورهای دنیا به وجود آمده است، برای اطلاع تسهیلگران، دهیاران، اعضای شوراهای اسلامی روستا و دیگر فعالان اجتماعی و اقتصادی روستاهای کشور و نیز برنامه ریزان و سیاستگذاران کشور فراهم شده است. برای مطالعه بیشتر به پیوندهای 1 و 2 زیر صفحه مراجعه کنید.

در تاریخ 9 اسفندماه 1379، سمیناری با این عنوان توسط مرکز تحقیقات و بررسی مسایل روستایی جهاد سازندگی برگزار شد. در بخش نخست این سمینار، آقای دکتر محمد حسین عمادی [معاون ترویج و مشارکت مردمی] معضل بیکاری را یکی از چالش‌های اصلی نظام معرفی کرد و محدودیت‌های معرفتی زیر را در نوآوری و چاره‌جویی موثر در این راستا برشمرد:

¹ مطالعه موردی - پژوهش مشارکتی برای کارآفرینی www.eabbassi.ir/participatoryactionresearchcasestudy.htm
وحل مسایل محلی در روستای خورده محلات

² www.eabbassi.ir/guide_rural_intro.htm روستای سالم قرن 21 - از آسیب‌پذیری به خودکفایی و خوداتکایی،
راهنمای توسعه محلی در اقتصادی مقاومتی

- فرصت اصلی اشتغال در جامعه روستایی تنها در فعالیت های کشاورزی انگاشته می شود.
- فرض بر آن است که امکان و فرصتی برای توسعه منابع در بخش کشاورزی کشور وجود ندارد.

- مهم ترین عامل ایجاد کننده شغل در مناطق روستایی دولت تلقی می شود.
- اصلی ترین عامل محدود کننده ایجاد فرصت های شغلی سرمایه تلقی می گردد.
- مردان مخاطب اصلی فرصت های شغلی محسوب می شوند.
- فرض بر آن است که کوچک بودن روستاها و محدودیت امکانات در مناطق غیر شهری، زمینه ایجاد اشتغال در صنایع و خدمات را فراهم نمی سازد.

دکتر عمادی همچنین به محدودیت ها و موانع تاریخی و محیطی، از جمله تمایل به تمرکزگرایی، شهرگرایی، صنعتی شدن، تجددگرایی در سیاستگذاری های توسعه و نیز وابستگی به درآمدهای نفتی، ویژگی های اقلیمی و محدودیت های شدید منابع آب و عمده بودن اختیارات دولت در تحولات اقتصادی و اجتماعی اشاره کرد. سخنران اول سمینار افزود که برای رسیدن به راهکارهای نو و موثر می باید پیش فرض های موجود را به دقت مورد سوال قرار داد چون این انگاره ها، و سمت و سوی که سیاستگذاری توسعه در چهاردهه اخیر به خود گرفته است ما را در پاسخگویی به نیازهای اقتصاد و جامعه امروز برای ایجاد کار و درآمد توانا تر نساخته است.

در بخش دوم سمینار، شناسایی و بهره گیری از امکانات محلی (از جمله، دانش بومی) در ایجاد کار در روستاها به عنوان یکی از راهکارهای موثر، مورد بحث و گفتگو قرار گرفت. در این بخش، آقای اسفندیار عباسی [مدیر پژوهشی ایستگاه تحقیقاتی دانش بومی] با اشاره به کارایی فنون تسهیلگری، فرایند همفکری و همکاری پژوهشگران توسعه با اهالی روستا را در جهت چاره جویی مشارکتی برای کارآفرینی محلی معرفی کرد. این فرایند که شامل، (1) بررسی نیازها و مشکلات محلی، (2) شناسایی امکانات محلی و دانش بومی و (3) شناسایی نیازها و فرصت های بازار است در توسعه محلی روستای خورهه (شهرستان محلات، استان مرکزی) با موفقیت به کار برده شده است.

از مهرماه 1377 تا زمان برگزاری سمینار، با همکاری پژوهشی و اجرایی مرکز تحقیقات روستایی و معاونت ترویج و مشارکت مردمی جهاد کشاورزی، اهالی خورهه توانسته اند با بهره گیری از تشکل سازی، دانش بومی و امکانات محلی، با اندک سرمایه های موجود بیش از 15 شغل جدید (شامل پرورش مرغ بومی و پخت نان سنتی) و زمینه افزایش درآمد برای حداقل 30 خانوار (از طریق دامداری و بافت سفارشی فرش) ایجاد کنند.

جالب توجه اینکه، اقدامات محلی برای تخفیف بیکاری در خورهه، زمینه های جدیدی را در تحقیقات توسعه روستایی نیز مشخص کرده است. نظر سنجی در خورهه نشان می دهد که عامل تعیین کننده در تصمیم گیری روستاییان برای مهاجرت به شهر، عدم دسترس به فرصت های شغلی یا در آمد مکفی یا فقدان حمام عمومی، جاده آسفالته، امکانات آموزشی و فرهنگی نیست، بلکه این عامل «امید به پیشرفت بیشتر» در شهر برای خود و فرزندان آنان است. سیاستگذاری های نابرابر در شهر و روستا و عدم هماهنگی میان سازمان های دولتی به حدی است که امید روستاییان به موفقیت در شهر بیشتر است. بنابراین، پژوهش، اطلاع رسانی و تلاش برای تسهیل مشارکت و هماهنگی لازم بین سازمان های دولتی از جمله اولویت های تحقیقات توسعه روستایی در دهه پیش رو خواهد بود.

ویدئوی توسعه محلی خورهه (به مدت 19 دقیقه) در پایان سمینار پخش شد.